

Posudek práce Jany Sieberové „Socialistický realismus a tzn. totální realismus: charakteristika básnické poetiky a pokus o komparaci“

Úvodní kapitola zaměřená na rámcové vymezení socialistického realismu prozrazuje pisatelčin rozhled v sekundární literatuře k tématu a schopnost pracovat s různými produktivními koncepcemi, zároveň ale také obsahuje několik sporných bodů:

- 1) Schází tu hlubší kontextualizace represivnosti a agitační funkce poezie směrem k období „Třetí republiky“, které bylo nezbytnou „laboratoří“ následujícího vývoje, dlužno podotknout že laboratoří často nadšeně udržovanou nejen z imperativu moci. V dalších oddílech je však tento koncept zrelativizován a doplněn o další možné pohledy. Reflexi socialistického realismu je tak v hodnocené práci možno označit za sice stručnou, ale v zásadě vrstevnatou a nabízející produktivní rozpory v soudobé reflexi 50. let jako problém k analýze. Princip novořeči a revolučního jazyka je vykládán jako něco typického pro represivní režim stalinismu, ale nabízí se námitka: co krize „starého básnického slova“, která je tak výrazně tematizována např. v poezii reagující na mnichovské události a následně poezii reagující na 2. světovou válku? Pokud rezignujeme na přelomový charakter Února, nabídne se nám obraz možné (byť represivně deformované) kontinuity.
- 2) Tato ambivalence „zlom x kontinuita“ do značné míry vystihuje i pisatelčin pohled na koncepci socialistického realismu, u něž na jedné straně zmiňuje teoretickou nezakotvenost a nejasnost (s. 12 – „nebyl jednoznačně a uspokojivě vymezen“), na straně druhé však tvrdí, že se jednalo o koncept „pasivně a jako celek přejatý ze Sovětského svazu“ (s. 13).
- 3) Stejně tak vidění literatury jako „tlumočnice dobového mýtu“ (s. 14) vytváří dojem, jako by tento mýtus existoval mimo ni a ona byla jen jeho zrcadlem. Nelze však o dobové literatuře spíše tvrdit, že tento mýtus sama aktivně napomáhala vytvářet? Tzn., nebyla jen pasivním odrazem čehosi externího, ale imanentní součástí „mýtotvorby“. Přitom sama pisatelka bystře postřehuje poetickou konstrukci novinového prohlášení o Gottwaldově smrti (s. 15) – není právě zde názorná ukázka toho, jak literatura nepomáhá reprezentacím skutečných událostí a tím je aktivně strukturuje?
- 4) K Barthesově koncepci mytologického znaku, který pisatelka usouvztažňuje s vyprázdněním významu – toto vyprázdnění je pouze jednou z fází, další z nich je „nalití“ významu nového, který často parazituje na významu prvotním (ten tedy neabsentuje zcela, spíše je ponechán na periferii nového znakového systému). Mytologický znak není „vyprázdněný“, ale „zcizený“. Prázdný se nám jeví tehdy, když ignorujeme jeho koncept (druhotnou signifikaci). Spíše se tu jedná o Barthesem zdůrazňovanou disproporčnost mezi významovou omezeností konceptu a naopak bohatostí „primárních“ znaků.

Výše uvedené body nepokládám za výrazný nedostatek práce, pouze za odraz poněkud schizofrenního vztahu soudobé domácí literární historie ke stalinismu, na něž by se s trochou provokativnosti dala aplikovat pisatelčina charakteristika totálního realismu: „metoda spontánně realizovaná a teoreticky neuchopená“. Ve všech ostatních ohledech je vstupní kapitola formulačně precizní, terminologicky vyjasněná a především v analýze dobové oficiální poezie bystrá a schopná na synekdochických příkladech demonstrovat obecnější mechanismy, které formují sémiotický vesmír 50. let.

2. kapitola pojednávající o totálním realismu v souvislostech je ucelená, nejen díky komplexnímu použití sekundární literatury k tématu (opět oceňuji způsob, jakým pisatelka předkládá různorodé

koncepcí), ale i tím, kterak se pracuje přímo s komparací konkrétních básní a próz, ať už se jedná o ambivalentní vztah Bondy x Hrabal, podnětnou komparaci svědeckého lyrického subjektu u Bondyho a u Koláře či provedení některých rámcových komparací oficiální poezie a totálního realismu. Výstižně je zasazen i oficiální, ideologizovaný prostor, který získává v Bondyho poezii provokativně juxtaponované postavení.

3. kapitola je uceleným a komparativně neobyčejně podnětným zamyšlením nad funkcí „novořečových“ přejímek a jejich pozicí v Bondyho poezii – některé postřehy především k pozici subjektu a novořeči jsou inspirativní a jejich množství a rozptýl přímo vybízejí k dalšímu promyšlení a systematizování. Stejně tak podkapitola věnovaná pop-artu představuje užitečný impuls, ať už ke kontextualizaci totálního realismu z hlediska světové kultury, či k zvážení pop-kulturní povahy socialistického realismu (a tím i jeho aktualizaci). Oceňuji i usouvzažnění Bondyho a Vodsed'áلكovy tvorby, stejně jako podrobnou analýzu metody montáže a koláže.

Ke kapitole 4. drobnou „filozofickou“ polemiku: „Jazyk propagandy ztrácí schopnost autenticky se vztahovat a konstruuje místo toho ideologickou fikci...“ (s. 55) – Jak vypadá jazyk, který se autenticky vztahuje k realitě, aniž by konstruoval ideologickou fikci? Tento rozpor vidím i v užití slova ideologie, které má patrně spíše pejorativní význam (typický pro „totalitaristické“ pojetí), ale poněkud přehlíží fakt, že např. citovaný Terry Eagleton s tímto pojmem pracuje jako s integrální a stále aktivní součástí lidské existence i v současné společnosti (viz Ideology: An Introduction). Arendtové pojetí „manipulovaných mas“ lze vykládat jako značně reduktivní, autoritativní a ideologické samo o sobě. Slavné Bondyho „jakoby“ samozřejmě odkazuje k referenční povaze socialistické mytologie, ale je otázkou, zda neodkazuje k referenční povaze lidského vnímání a vztahování se k tzv. objektivní skutečnosti vůbec (to z mého pohledu činí Bondyho texty, stejně jako třeba Jedličkovu prózu Kde život náš je v půli se svou poutí stále aktuální a stále provokativní).

Charakterizace Bondyho poetického jazyka opět velice přesná a odvážná, když zcela právoplatně narušuje známé klišé o nepoetičnosti jeho básní. Opět bych jen nabídl ke zvážení, zda je rytmická pravidelnost a písňovost opravdu tou nejtypičtější stránkou socialistické poezie a zda Bondyho zmíněná záliba v různých deformacích (anakolut, mluvenost, repetitivnost) nemůže odkazovat k hojně zastoupené primitivistické tvorbě pracujícího lidu (srovnej První směna, verše dělníků a pracujících či Nový život 1949, č. 9 – 10).

Celkově lze konstatovat, že hodnocená práce přináší soustavný, promyšlený a argumenty pečlivě podložený pohled na možné souvislosti dvou paralelně existujících „poetik“, přičemž v žádném případě nenabízí pouze mechanické srovnání, nýbrž živou, nápaditou a produktivní interpretaci, která osvětluje nejen mnohé aspekty Bondyho poetiky, ale zároveň stejně dobře funguje i v opačném směru. Cení si i induktivního přístupu k vymezení poetiky totálního realismu, který je mnohem plastičtější než deduktivní přístup.

Práce je psaná srozumitelným, avšak terminologicky precizním jazykem, obsahuje minimum chyb a vypovídá o hlubokém zájmu o téma i o schopnosti pracovat s texty primárními i sekundárními. Všechny výše zmíněné námitky jsou spíše „konstruktivního“ charakteru a jen dokládají, že hodnocená práce nabízí dostatek impulsů k zamyšlení a dalšímu rozpracování. Konstatuji proto, že hodnocená práce splňuje všechny nároky kladené na diplomovou práci a navrhuji známku výborná.

V Praze dne 20. ledna 2011

Vít Schmarc